

Tradicionalni i novi rizici – izazovi na putu veće sigurnosti i zaštite zdravlja na radu





Uz ljubaznu potporu Europske unije

Tekst koji je pred vama odražava isključivo mišljenje autora.
Europska komisija ne odgovara za informacije sadržane u tekstu.

Publikacija je brižno sastavljena i pregledana, ali treba napomenuti da svi koji su sudjelovali u njezinoj izradi, uključujući i EZA-u, za navedene sadržaje ne preuzimaju nikakvo jamstvo.

Impressum

Izdavač: Europäisches Zentrum für Arbeitnehmerfragen, Königswinter
www.eza.org

Autor: António Brandão Guedes

Prijevod: Anika Rešetar Drvar

Dizajn: HellaDesign, Emmendingen, www.helladesign.de

Ilustracije: © Klaus Puth, Mülheim/Main, www.klausputh.de

Datum izdavanja: mart 2020.

Sadržaj

Predgovor	4
Uvod	6
1 Tradicionalni rizici s područja zaštite na radu i zaštite zdravlja još su prisutni	8
1.1 Radni uvjeti u poljoprivredi i izrabljivanje radne snage	8
1.2 Prevencija profesionalnih bolesti i nezgoda na radu u poljoprivredi	9
1.3 Sustavi zdravstva u Europi i demografija	10
2 Nove vrste rizika na području sigurnosti i zaštite zdravlja na radnome mjestu	12
2.1 Stres i psihosocijalni čimbenici rizika	13
3 Potvrđene prakse na području sigurnosti i zaštite zdravlja na radnome mjestu	18
4 Uloga socijalnog dijaloga i sindikata	20
5 Zaključne misli i preporuke	22
2019. godina – 25. obljetnica Europske agencije za sigurnost i zaštitu zdravlja na radnome mjestu (EU-OSHA)	27

Predgovor

Drage čitateljice i čitatelji,

Europska agencija za sigurnost i zaštitu zdravlja na radnome mjestu (EU-OSHA) iz Bilbaoa proslavila je 2019. godine 25. obljetnicu. Agencija od osnutka daje vrlo važan doprinos prevenciji nesreća i bolesti na radu. U sklopu svojega rada objavila mnogobrojne publikacije i letke vezane za razna pitanja te provela mnoge kampanje informiranja i senzibiliziranja javnosti u kojima od 2016. godine sudjeluje i EZA kao službeni partner u kampanjama preko svoje europske mreže sindikalnih organizacija. Taj je angažman rezultirao većom pozornošću koju socijalni partneri i ostali sudionici zaduženi za prevenciju zdravlja na radnome mjestu u poduzećima posvećuju toj temi.

Publikacija koja je pred vama sažima važne rezultate mnogih seminara u organizaciji EZA-e vezane za tradicionalne i nove rizike na području sigurnosti i zaštite zdravlja na radnome mjestu. U njoj su sadržane i preporuke za djelovanje kojima se mogu koristiti svi koji se kao predstavnici radnika i radnica bave tom temom. U publikaciji se govori o mnogim temama, primjerice o još vrlo velikome broju nesreća na poslu u poljoprivredi pa sve do psihosocijalnih čimbenika rizika povezanih sa sve većom digitalizacijom u svijetu rada.

No, seminari su pokazali da digitalizacija ne donosi samo velike izazove vezane za radna mjesta nego da otvara i mogućnosti koje bi budućnost rada mogle oblikovati tako da se smanje fizički i psihički napori na poslu. Sindikalne organizacije se stoga ne bi smjele ponašati isključivo reaktivno kad je riječ o digitalizaciji, nego bi trebale zauzeti proaktivno stajalište i iznijeti prijedloge vezane za bolju zaštitu sigurnosti i zdravlja na radnome mjestu unutar socijalnog dijaloga kako bi se mogao razviti njegov pozitivni potencijal.

Ključna je poruka mnogih seminara da je, unatoč velikome ostvarenom napretku, i dalje potrebno razvijati i jačati kulturu prevencije u poduzećima.

Za aktivno sudjelovanje na seminarima želim zahvaliti odgovornim osobama za projekt unutar naše mreže članica: NSZZ Solidarnošću i Europejskom domu Spotkań – Fundaciji Nowy Staw iz Poljske te Feder.Agri. iz Italije i Nell-Breuning-Hausu iz Njemačke.

António Brandão Guedes, koordinator je povjerenstva za radnička pitanja nacionalnog izvršnog odbora BASE-F.U.T-a u Portugalu, zadužen za koordinaciju tog projekta. Svojim je radom dao mnoge važne poticaje, a kao predstavnik EZA-e bio je na proslavi 25. obljetnice EU-OSHA-e. Bio je zadužen za vrednovanje seminarskih upitnika i autor je zaključnog izvještaja koji donosimo u nastavku teksta. Srdačno mu zahvaljujem na njegovu vrijednom angažmanu. Pomagao mu je Matthias Homey, čija je zadaća bila sadržajna koordinacija aktivnosti za tajništvo EZA-e.

Posebno želim zahvaliti i EU-OSHA-i za naše partnerstvo na području kampanja jer je to obogatilo sadržajnu ponudu naših seminara vezanih za sigurnost i zaštitu zdravlja na radnome mjestu. Također zahvaljujem predstavnicima nacionalnih Focal Pointsa koji su sudjelovali na našim seminarima.

Želja nam je sindikalnim organizacijama i multiplikatorima pomoći ovom brošuram čiji rezultati i preporuke daju poticaje važne za njihov svakidašnji rad, a osobito bi nas veselile i povratne informacije i prijedlozi vezani za temu.

Sigrid Schraml
glavna tajnica EZA-e

Uvod

Obrazovni program EZA-e za 2019. godinu obuhvaćao je mnoge seminare na kojima su se iscrpno proučavala pitanja vezana za veću sigurnost i zaštitu zdravlja zaposlenih. Europski centar za radnička pitanja (EZA) imenovao me je godine 2015. za koordinatora odgovornog za sadržaje tih seminara.

Aktivno sam sudjelovao na seminarima i za svaki sastavio izvještaj. Slijedi popis tih seminara:

- od 19. do 21. septembra 2019. KK NSZZ „Solidarność” (Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”) organizirao je u Varšavi (Poljska) međunarodni seminar o temi „Zdravstvena politika – alternativa ili pretpostavka za stabilno tržište rada?”
- od 27. do 29. septembra 2019. FEDER.AGRI. (Federazione Nazionale per lo Sviluppo dell’Agricoltura) organizirao je u Bariju (Italija) međunarodni seminar o temi „Sigurnost i zaštita zdravlja na radnim mjestima u poljoprivredi: zaštita zaposlenih u politikama Europske unije”
- od 6. do 9. februara 2020. Europejski Dom Spotkań – Fundacja Nowy Staw organizirao je u Lublinu (Poljska) međunarodni seminar o temi „Upravljanje psihosocijalnim rizicima u radnom okružju”
- od 18. do 21. februara 2020. institucija Nell-Breuning-Haus (NBH) organizirala je u Herzogenrathu (Njemačka) međunarodni seminar vezan za temu „Digitalizacija i psihičko opterećenje na radnome mjestu – zapostavljen aspekt u socijalnom dijalogu”.

Na tim smo seminarima pokušali utvrditi koje su teme zajedničke svim zemljama te koje su nove i stare teme vezane za sigurnost i zaštitu zdravlja na radu još bitne. Važno nam je bilo prikupiti načine obrade tih tema u različitim zemljama kako bi se u budućnosti mogla razmjenjivati određena stajališta, metode rješavanja problema, potvrđene prakse i dobra iskustva.

1 Tradicionalni rizici s područja zaštite na radu i zaštite zdravlja još su prisutni

U daljnjem nastavku naše rasprave o promicanju sigurnosti i zaštite zdravlja zaposlenih organizacija članica u mreži EZA-e utvrdili smo da je i dalje potrebno razgovarati o tradicionalnim temama s tog područja jer su u nekim zemljama one još aktualne, a riječ je o zemljama južne, srednje i istočne Europe. Neki od tih problema bit će riješeni u skorij budućnosti, ali u više država članica Europske unije postoje i problematične situacije u kojima se stanje pogoršalo zbog globalizacije i imigracija, stanje u zdravstvu se također pogoršalo, povećana je stopa nezaposlenosti i uvedene su mjere štednje.

1.1 Radni uvjeti u poljoprivredi i izrabljivanje radne snage

U ovom kontekstu trebamo progovoriti o jednoj od glavnih tema seminara u Bariju. Riječ je o izrabljivanju talijanskih i imigrantskih radnika i radnica u poljoprivredi, o pojavi koja nije vezana samo za Talijane i Italiju, nego je često prisutna u svim regijama u kojima je poljoprivreda razvijena: ilegalno izrabljivanje radnika i radnica, postojanje kriminalnih mreža unutar kojih se iskorištavaju osjetljive skupine stanovništva kao što su maloljetnici, žene, imigranti koji se izrabljuju u svrhu ostvarenja veće dobiti. Neki stručnjaci bavili su se tom temom proučavajući aspekt nesreća na radu na području poljoprivrede. Nismo u mogućnosti prikupiti statističke informacije o ilegalnim radnicima i radnicama, osobito kad je riječ o nesrećama na radu. Za takve slučajeve saznajemo jedino kad ih dopreme u bolnicu zbog ozljeda ili kad su već preminule.

Opet se susrećemo sa starim problemima vezanima za dostojanstvo osobe na radu. Država uz mnoge poteškoće pokušava spriječiti ilegalan rad jer je u tom obliku rada vrlo teško pobrinuti se za sigurnost i zdravlje radnika. Uz državu angažiraju se na tom području i različite poljoprivredne udruge i organizacije, osobito one koje nose i kršćanski predznak kao što je, primjerice, Movimento Cristiano Lavoratori/ FEDER.AGRI.

Na tom je području ključna suradnja institucija kako bi spriječile i onemogućile djelovanje kriminalnih organizacija za izrabljivanje radne snage, ali je također važno da institucije daju potporu i pomoć udrugama poljoprivrednika koje traže legalizaciju prihvata useljene radne snage.

1.2 Prevenција profesionalnih bolesti i nezgoda na radu u poljoprivredi

Na seminaru u Bariju istaknuta je i važnost prevencije profesionalnih bolesti u agrarnom sektoru, osobito kako su radnici i radnice u poljoprivredi na poseban način izloženi kemijskim i biološkim supstancijama, a pritom čak nisu svjesni vlastite izloženosti njima. Problem je velik jer Italija i druge južnoeuropske zemlje imaju poljoprivredu velikim dijelom organiziranu kao mala seljačka imanja, na kojima također rade imigranti. Najveći je izazov, rečeno je na seminaru, činjenica da zakoni o prevenciji uzrokuju znatne troškove zbog nabave zaštitne opreme, modernizacije opreme, smještaja i sanitarnih uvjeta. Istaknut je zahtjev da država više ulaže u poboljšanje zdravstvenih uvjeta zaposlenih radnika i radnica.

Nesreće u radu sa strojevima, osobito traktorima izazvale su u Italiji, Portugalu i Španjolskoj prave tragedije. Iako statistički podaci u Portugalu nisu vrlo precizni, iz njih je vidljivo da su se u ovom stoljeću dogodile već stotine teških nesreća na traktorima, a bilo je i mnogo smrtnih slučajeva. Zbog toga je 2010. godine u portugalskom parlamentu donesena rezolucija u kojoj se zahtijeva da vlada poduzme hitne mjere. Godine 2015. i 2016. u Portugalu je organizirana kampanja za sprečavanje nezgoda i profesionalnih bolesti u poljoprivredi i šumarstvu u kojoj su sudjelovali inspektorat rada, ministarstvo poljoprivrede i socijalni partneri s područja poljoprivrede.

Na seminaru u Varšavi istaknuto je da povećan broj nezgoda na radu i profesionalnih bolesti u Italiji svjedoči o pogoršanju radne kvalitete u toj zemlji. Zbog toga je potrebno raditi na jačanju kulture prevencije i potrebno je više ulagati u promicanje sigurnosti i zaštite zdravlja zaposlenika. Najviše trenutačno ispaštaju mladi i stariji radnici i radnice. I u Latviji je visok broj nezgoda na radu.

Sljedeća vrlo važna tema vezana je za mnoge poteškoće pri etabliranju učinkovitog sustava za prevenciju zdravstvenih rizika u poljoprivredi u različitim zemljama. U brojnim zemljama čak i ne postoji sustav za evidentiranje profesionalnih bolesti pa mnoge takve bolesti uopće nisu zabilježene. Zbog slabosti vezanih za sustav prikupljanja i obrade statističkih podataka ne postoji stvarna slika stanja, a to sprečava donošenje potrebnih mjera.

1.3 Sustavi zdravstva u Europi i demografija

Seminar u Varšavi organizirao je sindikat Solidarnosc. Na seminaru su predstavljeni pojedini aspekti različitih nacionalnih zdravstvenih sustava, a posebno se intenzivno raspravljalo o tome koliko je moguće

integrirati u nacionalne zakone mjere za veću sigurnost i bolju zaštitu zdravlja na radnome mjestu. Detaljnije smo upoznali pojedine elemente poljskog i talijanskog sustava. O postojećoj demografskoj situaciji u Europi govorilo se s velikom zabrinutošću zbog mogućih loših posljedica za zdravstveni sustav, za sve zaposlene općenito, a posebno je pritom istaknuta starija populacija. Velik je izazov pokušati poboljšati sustav kojemu je polazište nekoć vrlo uspješan „europski model”, a koji se temelji na zdravoj i produktivnoj radnoj snazi.

Poticanje veće sigurnosti i zaštite zdravlja na radnome mjestu u mnogim je zemljama, a posebno u Latviji i Poljskoj, na vrlo niskoj razini. U tom je kontekstu na seminaru u Varšavi istaknuto da je zadaća sindikata bolja izobrazba zaposlenika, ali i poslodavaca o navedenim temama. Sindikati također trebaju zatražiti procjenu fizičkih i psihičkih rizika, a tim je temama potrebno posvetiti veću pozornost i tijekom kolektivnih pregovora.

Izvještaji iz pojedinih zemalja ponovno su upozorili na činjenicu da se socijalna stvarnost, kako na području zakonske regulative, tako i na području praksi koje se primjenjuju, znatno razlikuju u državama članicama Europske unije. U većini onih zemalja koji se u vezi sa sigurnošću i zaštitom zdravlja na radu u većoj mjeri oslanjaju na zajednički model EU-a, postoji i veća briga za zdravlje zaposlenika. Ipak se svagdje osjeća zabrinutost zbog starenja stanovništva i mjera štednje ozakonjenih u mnogim propisima, a oboje je velik udar na zdravstvene sustave.

Zakoni s područja rada moraju se prilagođavati velikim promjenama nastalima na području ljudskog rada, gdje su prisutni i prekarni radni odnosi. Potrebno je također više angažmana na području školovanja zaposlenika i članova sindikata kako bi oni mogli više utjecati na politike za zaštitu zdravlja na svojim radnim mjestima.

2 Nove vrste rizika na području sigurnosti i zaštite zdravlja na radnome mjestu

Na seminarima u Lublinu i Herzogenrathu osobita je pozornost posvećena psihosocijalnim čimbenicima rizika, a težište je bilo na temi „stres na poslu“. Riječ je o novim vrstama rizika koji se povezuju s prelaskom na digitalnu ekonomiju koja sve više raste.

Oba seminara bila su usredotočena na psihosocijalni stres, ali se dosta govorilo i o tradicionalnim rizicima vezanima za nedostatak radnih uvjeta dostojnih čovjeka jer je to slučaj u Albaniji, Bugarskoj, Rumunjskoj te u nekim južnoeuropskim zemljama.

Iako je u većini zemalja vrlo dobro riješena zakonska regulativa za prevenciju psihosocijalnih rizika, bilo da je riječ o zakonima Europske unije ili o nacionalnim zakonima, opet je ključan problem provedba zakonskih propisa. Postoje, naime, velike poteškoće u primjeni donesenih zakonskih propisa zbog nedostatne političke volje, s jedne strane, a s druge zbog ekonomskih troškova i poteškoća da se odrede odgovarajuće metode i postupci.

Različiti stupnjevi ekonomskog i socijalnog razvoja u europskim zemljama važan su aspekt koji treba uvijek uzimati u obzir. To vrijedi i za stupanj razvoja pravnih sustava koji se također vrlo razlikuju iako postoji referentna točka, a to su: Okvirna direktiva o zdravlju i sigurnosti na radu (89/391/EWG), zatim Okvirni sporazum o stresu prouzročenom na radnome mjestu (2004.), koji su potpisali socijalni partneri, a tu je također Europski okvirni sporazum o uznemiravanju i nasilju na radnome mjestu (2007.). Pritom ne smijemo zaboraviti i na nedavno prihvaćenu Konvenciju protiv nasilja i uznemiravanja Međunarodne organizacije rada C190, koju je trenutačno ratificiraju njezine članice.

Na seminarima u Lublinu i Herzogenrathu istaknuto je kako svi strahuju da će se stanje pogoršati zbog sve veće socijalne nejednakosti, straha za gubitak radnog mjesta i povećanja broja oboljelih od psihičkih bolesti, na što je upozorila i Svjetska zdravstvena organizacija, a što je i rezultat promjena u svijetu rada osobito nakon uvođenja digitalizacije. Očekuje se da će algoritmi upravljati našim životima, a da će rad postajati sve više robom, što će imati dalekosežne posljedice za naše živote. Mogli bismo izgubiti i autonomiju i privatnost svojih života jer nestaju granice između profesionalnoga, obiteljskog i društvenog života.

2.1 Stres i psihosocijalni čimbenici rizika

Na oba seminarima velika se pozornost posvetila uzrocima stresa i čimbenicima psihosocijalnih rizika te njihovim posljedicama na zdravlje zaposlenih. Psihosocijalni rizici povezani su sa sljedećim područjima rada: predmetom i sadržajem rada, opterećenjem na poslu, tempom rada, radnim vremenom, kontrolom na poslu, radnim okolišem, radnom opremom, kulturom i funkcijom organizacije rada, međuljudskim odnosima na poslu, organizacijom napredovanja i karijere te odnosom profesije i privatnog života. Iako im na seminarima nije posvećena osobita pozornost, na zdravlje također utječu vrsta zaposlenosti, stopa nezaposlenosti, intenzivniji pristup poslu i emocionalni zahtjevi koji iz njega proizlaze. U nastavku ćemo se ipak baviti samo temama o kojima se na seminarima konkretno raspravljalo, a to su:

- a) predmet i sadržaj rada: predmet i sadržaj rada usko su povezani s nastankom stresa, osobito u slučajevima kad se zaposlenik ili zaposlenica osjećaju nedoraslima kad je riječ o sposobnostima ili očekivanjima ili kad je sam rad izrazito monoton i nema prostora za kreativnost ili veće izazove.

- b) opterećenje na poslu i tempo rada: ti se čimbenici povezuju s nesposobnošću ispunjavanja svih zahtjeva nekog radnog mjesta. Moguć je i obrnut slučaj, a oba izazivaju stres.
- c) radno vrijeme: smjenski i noćni rad, strogo određeno i nefleksibilno radno vrijeme koje onemogućuje razvoj socijalnih odnosa ili ravnotežu između poslovnog i privatnog života. O toj se temi vrlo opširno razgovaralo na seminaru u Herzogenrathu. Istaknuto je da digitalizacija briše granicu između radnog i privatnog vremena što loše utječe na obiteljski život.
- d) kontrola na poslu: na razinu stresa bitno utječe količina kontrole vezane za radno opterećenje i radni tempo. Digitalizacija uvodi nove metode kontrole nad ljudima, primjerice geolokalizacija, čime se smanjuje autonomija rada.
- e) međuljudski odnosi na poslu: loši međuljudski odnosi s kolegicama i kolegama na poslu, te s pretpostavljenima, uzrok su lošeg radnog okruženja, a to izaziva stres. U tom kontekstu razgovaralo se i o vrstama ponašanja kao što su seksualno ili moralno uznemiravanje, ponižavanje i nasilnost na poslu koji uzrokuju stres, dugoročno i bolest, a u ekstremnim slučajevima čak i samoubojstvo.
- f) uloga u organizaciji: kad u organizaciji rada ne postoji jasnoća vezana za zahtjeve pojedinih radnih mjesta i ovlasti, nastaju sukobi koji također uzrokuju stres.
- g) intenzivniji pristup poslu: povećane količine informacija i veće opterećenje na poslu uz koje nastaje osjećaj da se posao teško može obaviti stvaraju povećani pritisak na poslu. Intenzivnost se povećava u okruženju povećane konkurencije i nedostatka

resursa, primjerice nedovoljnog broja radnika i to je vrlo čest rizik nastanka stresa.

Iako stres nije bolest, može izazvati promjene u načinu razmišljanja, osjećaja i ponašanja radnika i radnica. Zbog toga je vrlo važno prepoznati moguće psihosocijalne čimbenike rizika na radnome mjestu, u poduzeću ili pri pružanju usluga. Veći broj istraživanja dokazao je da se stres nastao na poslu povezuje s nastankom srčanih bolesti, lošijeg imuniteta, mišićno-koštanih bolesti, probavnih smetnji i s nekim oblicima raka. Istraživanja koje su proveli Dublin Foundation (Eurofound), Agencija u Bilbau (EU-OSHA) i Europski sindikalni institut (European Trade Union Institute for Research, ETUI) jasno upućuju na povezanost stresa nastalog na poslu i nastanka bolesti. O toj vezi raspravljalo se i na mnogim seminarima koje je organizirala EZA te na radnim skupinama osnovanima u tu svrhu.

Na oba seminaru težište je bilo na rješenjima vezanima za prevenciju te na metodama pristupa psihosocijalnim rizicima. Pritom su istaknuta četiri važna dijela:

- evidentiranje psihosocijalnih čimbenika rizika
- evidentiranje zaposlenika i zaposlenica izloženih čimbenicima rizika
- procjene profesionalnoga psihosocijalnog rizika
- izračun vjerojatnosti izloženosti zaposlenika profesionalnim psihosocijalnim čimbenicima rizika.

U tom se kontekstu stalno isticala važnost sudjelovanja izloženih zaposlenika i zaposlenica te njihove organizacije. Najbolji je put utvr-

divanja postojanja problema da se zaposlenike to i pita jer ljudi koji obavljaju posao znaju i koji su uzroci problema vezani za njega.

Nadalje je vrlo važno da zaposlenici i njihovi pretpostavljeni ne prepušte upravljanje rizicima samo stručnjacima za ta pitanja. Potpora tih stručnjaka je važna, kao i pomoć u organizaciji zaposlenih liječnika i psihologa. Glavnu ulogu, ipak, imaju zaposlenici i zaposlenice i njihovi pretpostavljeni kada je riječ o prevenciji i suočavanju s profesionalnim rizicima. Pokazalo se da nije uspješno kad se prevencija i suočavanje s rizicima predaju u isključivu ovlast stručnjacima ili internim ili eksternim službenicima osiguranja.

Nakon što se evidentiraju i procijene psihosocijalni rizici, važno je izraditi plan prevencije i suočavanja s rizicima. Mjere iz tog plana potrebno je neprekidno dopunjavati, nadgledati i korigirati novim spoznajama svih sudionika.

Postoje različiti instrumenti za evidentiranje i procjenu psihosocijalnih rizika koje su razvili Europska agencija za sigurnost i zdravlje na radu, ali i razne nacionalne institucije kao što su i Focal Points, EZA, nacionalna sveučilišta i sl. Proces nije jednostavan jer je i većina zemalja tek u početnom stadiju tog procesa. Stres na poslu i psihosocijalni rizici mjereni su do sada na različite načine. Jedni su se koristili kvantitativnim metodama (ljestvicama, upitnicima i sličnim instrumentima, a drugi kvalitativnim metodama (pojedinačni i skupni intervjui, opažanja, analiza dokumenata). Odabir metode ovisi često o obilježjima radnog mjesta i specifičnim rizicima.

Put uspjeha neće se sastojati samo od različitih pojedinačnih mjera usmjerenih na pojedine zaposlenike i zaposlenice, iako je i to opravdano. Većina psihosocijalnih rizika povezana je s nedostacima u organizaciji i problematičnim radnim okruženjem, a ti se problemi nedovolj-

no ističu u javnosti zbog toga što psiholozi svojataju područje ponašanja, s jedne strane, a s druge je riječ zapravo o političkom izazovu. Poslodavci, naime, smatraju da je organizacija rada područje o kojem isključivo oni odlučuju i ne žele da se tu netko drugi umiješa.

3 Potvrđene prakse na području sigurnosti i zaštite zdravlja na radnome mjestu

Tema „potvrđene prakse“ u vezi s područjem sigurnosti i zaštite zdravlja na radnome mjestu jedna je od točaka o kojoj se uvijek govori na seminarima EZA-e. Ta je tema važna u nastojanjima raznih poduzeća, a u tom kontekstu istaknuto mjesto predvodnika ima Europska agencija za sigurnost i zaštitu zdravlja na radnome mjestu.

Poticanje i promicanje potvrđenih praksi može prouzročiti i neke nesporazume koje želimo objasniti. O potvrđenim praksama ima smisla govoriti jedino kad se spominju u kontekstu poduzeća u kojima se provode nacionalni propisi vezani za sigurnost i zaštitu zdravlja na radnome mjestu i u kojima postoje oblici prevencije. Isticanje izoliranih inicijativa i njihovo označavanje kao „potvrđene prakse“ je bacanje novca i frustrira jer izolirane inicijative ne sprečavaju profesionalne rizike. Oznaka „potvrđene prakse“ obilježava one prakse koje sadržavaju i više od onoga što zakon traži. Riječ je o dobrovoljnim inicijativama koje jamče zdravlje, sigurnost i dobrobit zaposlenika i zaposlenica na razini višoj od one koju zakon propisuje. Cilj je takvih inicijativa veća dobrobit zaposlenika i zaposlenica i one su zapravo investicija koja može povećati i produktivnost poduzeća.

Tijekom seminara zaključeno je da nije lako naći dobre prakse koje su se potvrdile na tom području. U pravilu nalazimo jedino iskustva pojedinih poduzeća koja onda i razmjenjujemo i koja su uvijek praćena s velikim zanimanjem. To nam je bila osnova za daljnja promišljanja o temi i pokušaju pronalaženja odgovora na stanje u pojedinim zemljama. Vrlo važan dio dobrih iskustava na području prevencije zamijećen je u velikim poduzećima koja imaju interne službe za sigurnost i zaštitu zdravlja na radu i koje raspolažu primjerenim tehničkim sredstvima.

Na seminarima u Lublinu i Herzogenrathu razmijenjena su vrlo zanimljiva iskustva na području informiranja i komunikacije u velikim poduzećima u kojima su provedena mjerenja i vrednovanja psihosocijalnih rizika, kao i u onima u kojima su angažirani psiholozi da utvrde procjenu rizika te da pruže pomoć i savjetovanje pogođenim zaposlenicima i zaposlenicama.

U većini slučajeva je prevencija psihosocijalnih rizika u vrlo ranoj fazi razvoja, a to osobito vrijedi za zemlje kao što su Portugal, Španjolska, Bugarska, Rumunjska, Litva, Poljska, Albanija i Italija. Naravno da u tom kontekstu nije moguće govoriti o nekim praksama koje su se potvrdile u rješavanju problema stresa na radnome mjestu. Općenito možemo reći da se na tom području nalazimo tek u fazi prikupljanja znanja putem raznih istraživanja, anketa i razvoja instrumenata za evaluaciju koji bi omogućili i bolje zakonske propise na tom području.

4 Uloga socijalnog dijaloga i sindikata

U Europskom centru za radnička pitanja pristup prevenciji radnih rizika, povećanju radne sigurnosti, zdravlja i blagostanja zaposlenika i zaposlenica tema je koja se razmatra u sklopu socijalnog dijaloga unutar Europskog stupa za socijalna prava (lokalni, regionalni, nacionalni i europski socijalni dijalog). Taj se socijalni dijalog obavlja na različitim nacionalnim i europskim razinama, a osobito na radnim mjestima u poduzećima i javnim službama te unutar nastojanja za poboljšanje stanja tijekom kolektivnog pregovaranja.

Jedna od najvećih konkretnih prepreka za ostvarenje socijalnog dijaloga u nekim zemljama jest slabost sindikalnih organizacija. To je osobito slučaj u zemljama kao što su Poljska, Portugal, Španjolska, Bugarska, Rumunjska, Albanija, a danas čak i Italija. Istraživanja koje je proveo EFFAT pokazala su da više od polovice poduzeća u Europi ne raspolaže strukturama primjerenima za zastupanje interesa radnika, a istodobno čak i u onima u kojima postoje takve organizacije postoje velike slabosti na području sigurnosti i zaštite zdravlja na radnome mjestu. Osobe zadužene za sigurnost i zdravlje na radnome mjestu te odbori zaduženi za promicanje veće sigurnosti i zaštitu zdravlja na radnome mjestu nemaju dostatnu potporu.

Također se pokazalo da pojedine vlade ne potiču razvoj socijalnog dijaloga, tj. one donose zakone vezane za sigurnost i zaštitu zdravlja na radu, ali ne donose mjere za provedbu tih zakonskih propisa na terenu. Inspektori rada ne bore se, dakle, samo s nedostatkom sredstava za rad nego i s nedostatkom obvezujućih provedbenih zakonskih propisa na osnovi kojih bi mogli intervenirati u slučajevima povrede prava zaposlenika i zaposlenica.

Kolektivno pregovaranje doživjelo je neka ograničenja u zemljama kao što su Portugal i Španjolska, pa se u njima zagovara uvođenje konkretnih mjera na području prevencije psihosocijalnih rizika kao što su prevencija stresa, burnout te moralno i seksualno uznemiravanje na radnome mjestu.

5 Zaključne misli i preporuke

Sustavi zdravstva razlikuju se u pojedinim zemljama, ali prevencija profesionalnih bolesti ipak je u svima najvažnija. Ali ne postoje precizne statistike, a sustavi koje propisuju zakonski propisi ne provode se uvijek na terenu. Milijuni zaposlenika i zaposlenica rade i dalje na radnim mjestima koja nisu vrednovana prema stupnju opasnosti, a ima i onih koji bolesni rade na radnim mjestima na kojima su i oboljeli.

Postoje zadovoljavajuće prakse za promicanje sigurnosti i zaštite zdravlja na radnome mjestu u velikim poduzećima, ali to nikako nije dovoljno jer većinu europske ekonomije čine mala poduzeća koja u vezi s tim imaju poteškoća. Mala i srednja poduzeća u svojim proračunima nemaju dovoljno sredstava da preuzmu smjernice velikih poduzeća.

U Europi i dalje postoji izrabljivanje radnika u poljoprivredi, čak s tendencijom rasta. Realnost je takva da obuhvaća i situacije ilegalnog rada i pravih robovskih odnosa, osobito žena i mladih. S povećanom razinom migracija, povećao se i broj kriminalnih organizacija za izrabljivanje radnika i radnica.

Ilegalan rad i rad na crno napad su na dostojanstvo čovjeka i oni uništavaju demokratske i socijalne vrijednosti, opterećuju sustave zdravstva i socijalne zaštite i napad su na gospodarstvo. Države moraju zajednički nastojati izraditi učinkovit sustav za sprečavanje ilegalnog rada i rada na crno koji se u nekim zemljama čak i ukorijenio kao dio kulture rada.

Slijedeći velik problem vezan je za poteškoće da se u raznim europskim zemljama etablira učinkovit sustav za prevenciju zdravstvenih rizika u poljoprivredi. U mnogim je slučajevima zamijećeno da čak ne postoje sustavi za prikupljanje/prijavlivanje podataka o profesionalnim bolestima, pa ti podatci i ne postoje. Nerazvijeni statistički sustavi priječe tako dobivanje cjelovite slike u stvarnosti i uvođenje primjerenih mjera. Svjesni smo da je malim poduzećima vrlo skupo nabaviti opremu (ili je modernizirati) koja bi se koristila za sigurnost i zaštitu na radu zaposlenika, kao što je i skupo provoditi medicinska istraživanja. Ali uvijek ističemo da zaposlenici u malim poduzećima moraju imati isto pravo na zdravlje kao i zaposlenici u velikim poduzećima.

Većina europskih zemalja već ima na raspolaganju propise za izbjegavanje psihosocijalnih rizika u poduzećima i uslužnim djelatnostima iako bi u tom kontekstu bilo važno imati specifičan europski pravni okvir.

No, najveći je problem u onim zemljama koje još nisu pristupile Europskoj uniji ili su tek odnedavno njezine članice u nedovoljnom provođenju radnog zakonodavstva općenito i zaštite na radu posebno. U nekim je zemljama stanje još teže jer se ne provode mjere za zaštitu zdravlja na terenu.

Također je utvrđeno da je težište intervencija općenito na pripremama zaposlenika i zaposlenica, dakle onih mjera koje se mogu provoditi pojedinačno, a to obuhvaća osobne mjere za jačanje njihovih sposobnosti i vještina te mjere za smanjenje utjecaja stresa i ostalih rizika na pojedine zaposlenike i zaposlenice. Možemo čak reći da su gotovo posve zanemarene upute da se uključe i istraživanja vezana za organizaciju rada, sadržaj rada, radno okruženje, radne zadatke i radne odnose.

Samo površno dotaknuli smo se problema troškova u slučajevima kad ne postoji prevencija. Dobar sustav prevencija zaustavlja s jedne strane muku zaposlenika, s druge pridonosi smanjenju troškova, kako za poduzeća i ekonomiju tako i za obitelji. Nedostatak novca i vremena samo su neke od prepreka koje onemogućuju ulaganje u prevenciju. Upravo je zbog toga važno da se cijelo društvo uključi u izgradnju kulture prevencije.

Digitalizacija je velik izazov i za menadžment poduzeća, i za zaposlenike i zaposlenice, a osobito za organizaciju rada. No u tom kontekstu otvaraju se i nove mogućnosti koje bi uz pravedno uvođenje promjena mogle utjecati na smanjenje fizičkog i psihičkog napora zaposlenika. Naposljetku je potrebno istaknuti kako je ključno da sindikati ne budu u položaju puke reakcije na digitalne promjene, nego da zauzmu proaktivan položaj i počnu iznositi prijedloge za pregovore na različitim stupnjevima socijalnog dijaloga na nacionalnoj, europskoj i globalnoj razini i to u suradnji sa sveučilištima i raznim centrima za istraživanje.

Digitalizacija i rad putem online platformi stvaraju povećanu razinu stresa i ostalih psihosocijalnih čimbenika rizika što dovodi do većeg psihičkog opterećenja, povišenog tempa rada, nestanka granica između radnog vremena i privatnog života, većeg mobinga, izgaranja na poslu (burnouta) i depresije. Postoje skupine zanimanja snažnije izloženih ekstremnim psihosocijalnim rizicima, primjerice nastavnici i nastavnice, bolnički njegovatelji, medicinske sestre, liječnici i ostali pripadnici zdravstvene djelatnosti, ali i voditelji i menadžeri, zaposlenici online platformi, prividno samostalno zaposleni te osobe koje rade u javnom sektoru na području financija i sigurnosti društva.

Europska unija mora snažno zagovarati pošteno preoblikovanje ekonomije u digitalno i pritom isticati sposobnosti zaposlenika i njihove vještine, inzistirati na pravdi i socijalnoj koheziji. Vrlo je važno da se

sve prouči i vidi kako utječe na zdravlje zaposlenika i zaposlenica te da se stvore poticaji za uvođenje potvrđenih praksi na području prevencije. Bit će vrlo važno da se konkretne mjere za sprečavanje psihosocijalnih rizika uvrste za razdoblje od 2021. do 2027. godine u Zajedničku strategiju za sigurnost i zaštitu zdravlja na radnome mjestu, koje će se dalje preuzimati i provoditi u različitim nacionalnim strategijama.

Zbog toga je nužna temeljita evaluacija psihosocijalnih čimbenika i to u četirima važnim područjima: sadržaju rada, tempu rada, opterećenju radnog mjesta, organizaciji rada, radnim odnosima i okruženju na radu. Prisutna je opća tendencija da se umanja uloga i važnost organizacije rada, a to je područje u koje bi se najviše trebalo uložiti, iako je to i najveći politički problem jer radnici i radnice tradicionalno raspravljaju o sindikalnim rješenjima i prijedlozima kad su vezani za samu organizaciju rada.

Iznimno je važno jačati nacionalne sustave za očuvanje i promicanje sigurnosti i zaštite rada na radnome mjestu, a pritom je ključna provedba zakonskih propisa u poduzećima i uslužnim djelatnostima.

Ulogu nadzornih institucija na području rada nismo dovoljno produbili, osobito nismo dovoljno govorili o potrebi njihove modernizacije i bolje kvalifikacije kako bi te institucije doista mogle obavljati posao kontrole i provjere valjanosti zakonodavnih rješenja, osobito u kontekstu digitalne transformacije.

No, ključno je da sindikati ne postupaju samo reaktivno kad je riječ o prijelazu na digitalnu ekonomiju, nego da zauzmu proaktivno stajalište i daju prijedloge za pregovore na različitim razinama socijalnog dijaloga na nacionalnoj, europskoj i globalnoj razini u suradnji sa sveučilištima i centrima za istraživanja.

Stari i novi rizici postoje i dalje na mnogim radnim mjestima u Europi, što iziskuje veliki angažman svih sindikalnih organizacija. Najveći je izazov u tomu da sve sindikalne organizacije u svim poduzećima i uslužnim djelatnostima u Europi te predstavnici radništva u poduzećima budu angažirani na području sigurnosti i zaštite rada radnika i radnica.

Niz seminara EZA- za 2019. godinu završio je u vrijeme početka širenja koronavirusa u svijetu. Mogućnost češće pojave i širenja epidemija u budućnosti novi je izazov na području prevencije profesionalnih rizika, ali i postavlja zahtjev da zdravlje na radnome mjestu više nije samo problem poduzeća nego i javnog zdravstva.

Godina 2019.– 25. obljetnica Europske agencije za sigurnost i zaštitu zdravlja na radnom mjestu (EU-OSHA)

U španjolskom gradu Bilbao održana je 5. lipnja 2019. svečanost u povodu dvadeset i pete obljetnice organizacije EU-OSHA. Autor je imao čast na svečanosti zastupati Europski centar za radnička pitanja (EZA) i sudjelovati u raspravama koje su se vodile tom prigodom.

Gosti su uglavnom bili zastupnici tzv. Focal Points (iz raznih vlada), zatim predstavnici saveza sindikata i udruga poslodavaca te partneri Agencije, kao što je i Europski centar za radnička pitanja (EZA).

Dio rasprave u kojoj su uglavnom sudjelovali bivši direktori i direktorice EU-OSHA-e i razni stručnjaci koji su sudjelovali u osnivanju Europske agencije za sigurnost i zaštitu zdravlja na radu 1994. g. bio je posvećen osnivanju, povijesti i budućnosti Agencije.

Pritom je jasno istaknuto da je osnivanje EU-OSHA omogućeno zbog snažnog angažmana Europske komisije i njezina tadašnjeg predsjednika Jacquesa Delorsa, koji se zauzimao za veću ulogu sigurnosti i zaštite zdravlja na radu. U to je početno vrijeme još nedostajalo resursa, osobito kad je riječ bila o osoblju, a zatim je opisan daljnji razvoj Agencije. Danas Agencija raspolaže vrlo kvalitetnim osobljem kako na području informiranja, tako i na području znanstvenih istraživanja i administriranja.

Ovdje je dobro podsjetiti i na važne datume u kontekstu osnivanja Agencije u Bilbao. Početkom 90-ih godina dvadesetog stoljeća u Europi je više od četiri milijuna zaposlenih svake godine imalo nezgo-

du na radu od kojih je čak 8000 umrlo. Kao reakciju na te strašne brojke Europska komisija je 1992. proglasila Europskom godinom sigurnosti i zaštite na radnome mjestu.

Ta je inicijativa snažno odjeknula u cijeloj Europi, a osobito u Portugalu i nekim drugim zemljama. Uz potporu Europske komisije organizirana je inicijativa za bolje informiranje i senzibiliziranje zaposlenika i njihovih pretpostavljenih u kojoj su sudjelovali predstavnici države, sindikati i poslodavci. Inicijativa je imala vrlo pozitivan odjek zbog kojeg se odlučilo da će se dugoročno podupirati. Zbog toga je u konačnici osnovana Agencije u Bilbau, koja je na samom početku na raspolaganju imala malo resursa, ali je ubrzo stekla velik ugled zbog kvalitete posla koji je obavljala.

Svi se slažu da je Okvirna direktiva o zdravlju i sigurnosti na radu (89/391/EWG), koja je 2019. godine proslavila tridesetu obljetnicu, imala presudnu ulogu jer su njome utvrđena zajednička načela i kriteriji evaluacije za rizične situacije koji su zatim postali osnova zakonodavstva koji uređuje sigurnost i zaštitu zdravlja na radu.

Agencija je doživjela novi zalet preko svojih kampanja informiranja i senzibiliziranja javnosti koje su se prvotno održavale pod nazivom „Europski tjedni“, a sada je to dio koji je u središtu strategije informiranja i senzibiliziranja za sigurnost i zaštitu zdravlja na radu.

Kampanje informiranja i senzibiliziranja javnosti za pitanja sigurnosti i zaštite na radu i angažman Europskog centra za radnička pitanja (EZA)

Prva kampanja EZA-e vezana za zdravlje na radu održana je 2000. g. pod nazivom „Zajedno u borbi protiv bolesti mišića i kostiju”, a 2007. ta se kampanja nastavila pod motom „Kreni i bit će ti lakše!”. Godine 2020. kampanja za prevenciju lokomotornog sustava nastavljena je pod motom „Zdrava radna mjesta – manji teret!”

U ta dva desetljeća EZA je povećala svoju učinkovitost u pripremi pri-mjerenog materijala tako što se koristila kvalitetnim informacijama iz recentne znanosti, s jedne strane, a s druge je strane EZA optimirala mrežu partnera i tzv. fokalnih točaka – nacionalnih tijela čiji je zadaća bila koordinacija i promicanje mjera informiranja i senzibilizacije zaposlenih.

Spomenute kampanje obuhvaćale su također razne inicijative, npr. „Cijena koju plaćamo za način na koji radimo”, tijekom kojih su bile predstavljane prakse koje su potvrđene za prevenciju bolesti. Organizirane su također filmske večeri, a zaposlenici su ih dobro prihvatili jer su dobili nove spoznaje o sprečavanju rizika na radu. Koncept potvrđenih praksi nije do tada postojao u većini zemalja. Čak i danas postoje u kontekstu sigurnosti i zaštite zdravlja na radu dvojbe vezane za pojam „potvrđene prakse“, no ipak postoje poduzeća i institucije koji, uz to što provode zakone Europske unije i nacionalne zakone za to područje, rade i na uvođenju „potvrđenih praksi“, što je viša razina brige za zaposlene.

Tajna uspjeha Agencije u Bilbao jest u trodiobi uprave i u participativnoj strukturi koja se u njoj od početka primjenjuje. Od samih početaka rada Agencije radilo se na izgradnji povjerenja sa socijalnim

partnerima, umrežavanju lokalnih resursa i izgradnji odnosa sa socijalnim medijima na profesionalan način u svakoj zemlji.

Agencija je nedavno (2020. g.) provela istraživanje među svojim stakeholderima vezano za svoj doprinos izgradnji boljih radnih uvjeta i osvješćivanja rizika vezanih za sigurnost i zaštitu na radu te prijedloga rješenja koje je izradila. Rezultat istraživanja potvrdio je visoko zadovoljstvo radom Agencije od 90 %.

Otpriblike 85 % ispitanika navelo je da Agencija na području sigurnosti i zaštite na radu ima dobar popis prioriteta u svojem djelovanju, a njih 87 % smatra da je rad koji ostvaruje EU-OSHA važan doprinos radu ostalih, nacionalnih organizacija. Njih 94 % istaknulo je da su se aktivnostima koje provodi EU-OSHA koristile barem jednom.

Upravo zbog takvog načina funkcioniranja Agencije u Bilbaou odlučeno je da Europski centar za radnička pitanja (EZA), koji teme „Prevenција profesionalnih rizika” i „Promicanje sigurnosti i zaštite zdravlja na radu” redovito uvrštava u svoj godišnji obrazovni plan, postane partner u kampanjama za senzibiliziranje javnosti. U skladu s tom odlukom, na seminarima u organizaciji mreže EZA sudjelovali su stručnjaci i predstavnici Agencije iz Bilbaa koji su obogaćivali seminare vrijednim informacijama.

Jedna od najnovijih inicijativa Europskog centra za radnička pitanja u suradnji s Agencijom bila je međunarodni seminar u Bonnu od 14. do 16. marta 2019. pod nazivom „Zdrava radna mjesta – kako prepoznati opasne supstance i kako njima upravljati”. I sam sam sudjelovao na tom seminaru na kojem su bili predstavnici iz Portugala, Poljske, Francuske i Njemačke te razmjenjivali iskustva.

Europska agencija za sigurnost i zaštitu zdravlja na radu počela je 2020. godine provoditi kampanju za prevenciju mišićno-koštanih bolesti jer je to jedna od najvažnijih tema u kontekstu profesionalnih bolesti koje pogađaju milijune europskih zaposlenika i zaposlenica.

Nužno je zato što prije na tom području na europskoj razini donijeti zakonske mjere koje bi omogućile veću prevenciju tih bolesti koje u mnogim industrijskim granama teško pogađaju zaposlenike i uzrokuju im veliku muku, a mnoga poduzeća zbog toga imaju gubitak produktivnosti i visoke ekonomske troškove u europskim zemljama.

Kao što je u povodu 25. obljetnice Agencije za sigurnost i zaštitu zdravlja na radu istaknuo i sam povjerenik za zapošljavanje, socijalna prava i integraciju Nicolas Schmit, ključan je rad Agencije na području informiranja i razvijanja instrumenata i njihove primjene kad je riječ o rizicima na radu koje Agencija stavlja na raspolaganje svim zainteresiranim subjektima, a to su: anketiranje poduzeća (ESENER), evaluacija ugrožavanja (OIRA), objavljivanje publikacija, izrada videomaterijala (NAPO) itd. te izrada aktualnih i detaljnih informacija vezanih za pandemiju COVID-19 i sprečavanje njezina širenja na radnome mjestu.